

יפה שיחתן של עבדי אבות

עבדי האבות לא היו סתם עבדים. הם היו תלמידי חכמים ועליהם נאמר במדרש "יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתם של בנים":

זיתן תבן ומספוא לגמלים' – א"ר אחא: יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא. בראשית רבה, פרשה ס-ח

זה פלא! אולם, וזה הדבר הראשון שצריך לזכור אותו תמיד לפני שאסביר מהי שיחת עבדי אבות, צריך להבין לעומק שאין תורת הבנים בלי שיחת האבות. תורת הבנים בלי הנשמה של אותה תורה, הפנימיות של אותה תורה, היא אינה יהדות. זה מתחיל להיות צדוקיות.¹³⁰

קיימות ביהדות תפיסות המנתקות בין התורה לזהות העברית. יש כאלו החושבים שאפשר לקיים מצוות בלי להיות מחוברים לעם כעם. יש על כך ביטוי חריף מאוד בגמרא: "האומר אין לו אלא תורה, אף תורה אין לו".¹³¹ תורה של הבנים בלי הזהות של האבות היא כבר משהו אחר. הרי מה היה ההבדל בין הנצרות ליהדות בהתחלה? הנוצרים הראשונים היו יהודים, אולם הם ניתקו את עצמם מן העם היהודי וזה הפך להיות ע"ז. לכן צריך לזכור תמיד שמי שאין לו את דרך הארץ של האבות, תורתו אינה תורת ישראל. במקרה הטוב, זה דומה לצדוקים. הם היו מדקדקים בתורה, אך הדרך ארץ שלהם הייתה יוונית. מי שמנתק את עצמו מן העם, סופו לאבדון.

130 להרחבת הנושא, ראה את מאמרו של הרב "מאי חנוכה - תורת האב ותורת הרב" בספר סוד העברי, חלק א.

131 יבמות קט ע"ב

כי האדם לעמל יולד

מהי שיחת עבדי האבות? כדי להבין את הנושא, צריך לחזור לפירושו של רש"י המצטט את דברי המדרש, אבל לא כמדרש על פסוק לב 'וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבִּיטָה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמָלִים וּמִים לְרַחֵץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ', אלא על תחילת פסוק מב דווקא: 'וַאֲבֹא הַיּוֹם אֶל הָעֵינַן וְאָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנָי אֲבָרְהֶם אִם יֵשֶׁף נָא מִצְּלִיחַ דְּרַכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֵלַךְ עָלֶיהָ'. בפסוק זה, עבד אברהם מספר למארחיו את כל אשר קרה לו באותו יום. הוא פותח את נאומו בתיאור תפילתו, ובנקודה זו רש"י מצטט את דברי המדרש. הווה אומר שברור לרש"י שכוונת המדרש היא לדבר על תפילתו של אליעזר ומשמעות המילה "שיחה" היא תפילה. נראה את דברי רש"י בשלמותם:

ז'אבוא היום אל העין וכו' – היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. אמר רבי אחא: יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה.

רש"י רוצה להסביר את המילה "היום" שנראית מיותרת בפסוק, משום שידוע לכולם שהוא הגיע היום למקום. מכאן הוא לומד, בעקבות חז"ל, שהייתה לו קפיצת הדרך, ומדוע הייתה לו? כי הוא התפלל ותפילתו התקבלה. באיזו זכות? כאן מביא רש"י את דברי המדרש ש"יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום", כלומר תפילתם.

ברצוני להסביר את הדברים על פי דברי הגמרא במסכת סנהדרין וההסבר של רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו ה"פרי צדיק". הגמרא אומרת:

אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא שנאמר (איוב ה–ז) 'כי אדם לעמל יולד', איני יודע אם לעמל פה נברא, אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר (משלי טז–כז) 'כי אכף עליו פיהו', הוי אומר לעמל פה נברא, ועדיין איני יודע אם לעמל תורה, אם לעמל שיחה, כשהוא אומר (יהושע א) 'לא ימוש ספר התורה הזה מפידך', הוי אומר לעמל תורה נברא ...

סנהדרין צט ע"ב

'כי אדם לעמל יולד'. העמל המדובר כאן הוא העמל הנצרך כדי שהאדם יהיה שותפו של בורא העולם, אשר במהלך שישה ימים ארגן את העולם כך

שיהיה ראוי לשמש ביתו של האדם, הנברא ביום השישי. בסוף היום השישי, שבת הבורא ממלאכתו כבורא,¹³² והוא הטיל את המשך המשימה על האדם: 'וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שֶׁבֶת מְכַל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת'.¹³³ המדרש מסביר:

כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשייה, הדא הוא דכתיב 'אשר ברא אלוקים לעשות' אשר ברא ועשה אין כתיב כאן, אלא לעשות לומר שהכל צריך תיקון.

בראשית רבה, פרשה יא-ו

משמעות המילה "תיקון" היא השלמה, הגעה למדרגה הרצויה. התיקון נצרך כי קיים פער בין מחשבת הבורא עבור בריאתו ובין המציאות של העולם הזה. תהליך התיקון מוטל על האדם והוא מביא למחיקת הפער הזה, להתאמה מלאה בין מציאות העולם הזה ובין מחשבת הבריאה.¹³⁴ כאשר הופך העולם הזה להיות העולם הבא, אין עוד פער. העולם מתוקן. התיקון נעשה דרך עמלו של האדם, של כל אדם. 'כִּי אָדָם לַעֲמֹל יוֹלֵד'. יש לכל אדם משימה שרק הוא יכול למלא, כפי שעולה מדברי הגמרא: "מלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו, לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם".¹³⁵ אני, הקטן, משמש שותפו של בורא העולם בתיקון העולם, בהשלמת הבריאה,

132 ב"ר יא-י: רבי פנחס בשם רבי הושעיא אמר: אע"ג דאת אמר 'כי בו שבת מכל מלאכתו' ממלאכת עולמו שבת, ולא שבת לא ממלאכת הרשעים ולא ממלאכת הצדיקים, אלא פועל עם אלו ועם אלו ...

133 בראשית ב-ג ראה ב"ר יא-ב: 'ויברך אלהים את יום השביעי וגו' - רבי ישמעאל אומר: ברכו במן וקדשו במן, ברכו במן שכל ימות השבת היה יורד עומר, בערב שבת שני עומרים, וקדשו במן שלא ירד בו כל עיקר. להרחבת הנושא, ראה את תחילת השיעור "חותמו של הקב"ה" ב"סוד מדרש התולדות", חלק ד.

134 ראה דברי המהר"ל ב"תפארת ישראל", פרק ג: ... וביארו בזה הדברים אשר אמרנו, כי האדם הזה לא נברא בשלמותו האחרון והוא נברא להוציא שלמותו אל הפועל, וזה אדם לעמל יולד שהוא נולד ונמצא אל תכלית העמל דהיינו להוציא השלמות אל הפועל, ולא יגיע להיות נמצא בפועל לגמרי לעולם אבל תמיד יהיה עמל להוציא שלמותו אל הפועל וזה שלמותו האחרון ...

להרחבת הנושא, ראה את השיעור "מי ברא אלה?" ב"סוד מדרש התולדות", חלק ג.

135 סנהדרין לז ע"א

בהבאתה לייעודה. איך? דרך עמלי. יש משמעות לכל מעשה שנעשה על-ידי האדם. כל אחד נברא בזמן מסוים, במקום מסוים, כדי למלא משימה שרק הוא יכול למלא.

הגמרא רוצה לברר מהי משמעות המילה עמל והיא מציעה, בסוגיה שציטטתי ממנה קודם לכן, שלוש אפשרויות: עמל מלאכה, עמל פה - שיחה או עמל פה - תורה. שלוש מדרגות שונות ויש חשיבות לכל אחת מהן, כדי להוציא לפועל את מהותו, ייחודיותו של האדם.¹³⁶ יש צורך בשלושת המרכיבים האלה - עמל מלאכה, עמל שיחה ועמל תורה. הדיון בגמרא הוא סביב שאלת המדרג, לא סביב עצם הצורך בשלושת המרכיבים. רבי אלעזר רוצה להדגיש את ייחודיותו של האדם לעומת שאר הנבראים, לעומת בעלי חיים אחרים. לכן הוא מדגיש קודם כול שהאדם הוא "חי מדבר". הוא נפש חיה. הוא רוח ממלא.¹³⁷ מכאן חשיבות עמל הפה, אבל השאלה שצריכה להישאל היא מהי תכלית הדיבור? האם שיחה או תורה? שיחה יכולה להיות שיחה בטלה, ללא חשיבות. סתם דיבורים. דיבור יכול להיות בעל משמעות. דיבור יכול להיות תורה. החידוש של רבי צדוק הכהן מלובלין בפירושו לדברי הגמרא הוא שהוא מבקש להבין את שתי המדרגות - מלאכה ושיחה, לא כדברים בטלים אלא כדברים מהותיים כשלעצמם. לדידו רבי אלעזר אינו מדבר על השיחה במובן של שיחה בטלה - אין כאן מקום להתלבטות כלל - אלא על השיחה כתפילה, מבחינת 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עֶרְבֹ, ¹³⁸ ועל המלאכה כמלאכת המצוות.¹³⁹ יוצא לפי רבי צדוק, שבכוחו של האדם, כאשר הוא פועל, הוא עמל, להפוך את עמלו לחלק מתיקון העולם, להעלות את עמלו למדרגה של תפילה, של מצווה או של לימוד. בכוחו של האדם, של כל אדם להפוך לשותפו של הבורא, להפוך את עמלו לחלק מתיקון העולם הנצרך.

136 ראה דברי המהר"ל ב"תפארת ישראל", פרק ג: ... ועדיין איני יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה, כי אף אם נברא האדם בכוח ולא בפועל, אולי הכוח הזה הוא שייך לכוח הגופני שאין ספק שהוא בכוח ויש בו יציאה אל הפועל ובו שייך עמל, אבל כוח הדברי, שהוא יותר נבדל במה שלא נמצא בשאר ב"ח כי אם באדם, לכך הכוח הזה הוא יותר נבדל, ואפשר כי די הוא שיוציא מן הכוח אל הפועל הכוח הגופני, ואין צריך להוציא כוח הדברי אל הפועל, שאין האדם נברא על זה. ועל זה אמר כיון דכתיב נפש עמלה עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הרי כי עמל הזה הוא עמל פה שהוא כוח הדברי. שכוח זה צריך שיוציא אל הפועל, ועל זה נברא האדם.

137 כתרגומו של אונקלוס לפסוק בבראשית ב-ז: 'ויהי האדם לנפש חיה', 'והות באדם לרוח ממלא' ותהי באדם לנפש מדברת.

138 בראשית כד-סג

139 ראה פרי צדיק, קדושת השבת, מאמר א.

ברצוני לחדד נקודה זו: אם במהלך הדורות, גדולי חכמי הסוד בישראל שמו את הדגש על הפן המטפיזי - מדוע יש צורך בתיקון העולם הנברא, מדוע לא ברא הקב"ה עולם מושלם, חכמי הסוד בדורנו שמים את הדגש על הפן המוסרי: מהו התרגום המעשי של האמירה שהאדם הוא שותפו של הקב"ה בתיקון העולם. התשובה היא שיש משמעות לכל פעולה אנושית, גם של האדם הפשוט - לא רק של מי שיודע לייחד ייחודים - ובבואו לתקן את העולם, "האדם" - אנחנו, כל אחד מאתנו - זוכה ביש שלו, קונה אותו.¹⁴⁰ הקב"ה אינו זקוק לאדם כדי לעשות משהו שהוא ית' בעצמו אינו יכול לעשות. חס וחלילה. תיקון העולם נועד לאפשר לאדם לקנות את היש שהוא קיבל במתנה. האם במציאות אנחנו רואים שאכן האדם, כל אדם עסוק בקניית היש שלו? או שמא הוא עוסק בדברים בטלים, חסרי חשיבות? האם כל בני האדם הם צדיקים העוסקים בתיקון העולם? קשה לומר. קשה גם לומר שכל אחד מאתנו מודע כל הזמן לחשיבות מעשיו. אבל הקב"ה נתן דרך לאדם לקנות את היש שלו, את היש שהוא קיבל, מבחינת מתנת חינוך, בזמן לידתו. הדרך היא דרך עמלו.

חושבים בטעות שרק למעשי הצדיקים יש השפעה "למעלה". זו טעות גסה וכבר עמדו עליה גדולי החסידות כמובן וגם גדול המתנגדים, רבי חיים מוולוז'ין, בספרו החשוב ביותר "נפש החיים",¹⁴¹ שבו הוא מדגיש שיש לכל מעשה השפעה בכל העולמות. נוסף על כך נתן בורא העולם לאדם את המצוות, התפילה והתורה כדי לעזור לו למלא את משימתו. קודם כול התורה, משום שבלי תורה אי אפשר לדעת מה יש לעשות. התורה מראה את הדרך לעולם הבא, מדריכה את האדם בדרך לעולם הבא, לעולם מתוקן. בלעדיה אפשר לטעות בדרך.

בלעדי התורה אי אפשר לדעת מה צריך לעשות. מה יש לעשות? מצוות. מצוות במשמעות שהגדרתי של "האנשת דברים".¹⁴² תכלית המצווה היא להפוך

140 בשיח הפנימי בין חכמי הסוד, לאורך כל הדורות, אפשר למצוא תשובות השייכות לחכמת הסוד עצמה. איני רוצה להשתמש במילה מטפיזיות, משום שזהו מושג יווני. אבל מעבר לתשובות אלו שאכן שייכות למי ששייך ליודעי ח"ן ואפשר למצוא אותן בדברי רבי חיים ויטל למשל, צריך גם לספק תשובה לכל יהודי, ולכן אני שם את הדגש על ההיבט המוסרי, משום שעבור הדורות שלנו, זהו ההיבט העיקרי (מתוך שיעורי הרב - מבוא לחכמת הקבלה).

141 ראה שער א.

142 להרחבת הנושא, ראה את הפסקה "המצוות - האנשת הדברים" בשיעור "ויהי אחר הדברים האלה" ב"סוד מדרש התולדות", חלק ה.

את הבלתי פרסונלי, ה"משהו", הדברים, לפרסונלי, ל"מישהו". במלוא מובן המילה המצווה היא האכילה, משום שהאדם אוכל, צורך את העולם הזה. לכן מיד בבריאתו, בורא העולם מצווה את האדם מה לאכול ומה לא לאכול. דרך האכילה, האדם בונה את היש שלו. האדם יכול לצרוך את העולם, כפי שהוא נראה לו, כלומר אוסף של דברים שאפשר ליהנות מהם, אוסף של דברים העומדים לרשותו, או הוא יכול לראות מעבר לממד הטבעי ולגלות שיש משהו חבוי בתוך אותו עולם, שיש בו קדושה, ואז להתייחס אליו כאל חפץ השייך לגבוה, המחכה, המזומן לאדם הרוצה לצרוך אותו בקדושה ובטהרה. אז מתגלה שמחתה של מצווה.

התורה מדריכה את האדם איך לצרוך את העולם, איך להעלות אותו מממדו הטבעי לממד עליון יותר, שבו הקדושה היא כבר גלויה. זה תלוי באדם. זה נתון לאדם. הוא יכול לבצע מלאכה באופן סתמי או כמצווה. אותה מלאכה ממש. אם הוא עושה אותה כמצווה, אותו חפץ שהוא נושא המצווה מתעלה למדרגתו האמתית.

האדם יכול להשתמש בפיו, ביכולת הדיבור שלו בשתי צורות: כדי לדבר דברים בטלים או כדי לומר שירה, כדי להתפלל. אז גם הדיבור שלו יכול להיות חלק מתיקון העולם. "אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד".¹⁴³ אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי ש"מימיו לא שח שיחת חולין".¹⁴⁴ כאשר פגש את הקיסר אספסיאנוס,¹⁴⁵ על מה דיברו? למדו תורה ביחד? בוודאי שלא. אבל אין זה אומר שהוא לא דיבר "תורה". הוא היה כל כולו תורה. לכן גם שיחתו עם הקיסר צריכה לימוד. אנחנו צריכים ללמוד ממנו, בין היתר, איך כל דבר יכול להיות "תורה", איך כל מעשה יכול להיות "מצווה", איך כל דיבור יכול להיות "תפילה". אנחנו צריכים ללמוד מיצחק אבינו לצאת אל השדה, כדי לעבוד עבודה חקלאית, כדי לחפור בארות, ולפנות ערב להתפלל באותה שדה, מחוץ לבית: 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׂוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנוֹת עֵרֶב'. אין כל סתירה בין היציאה החוצה ובין היכולת של האדם להפוך כל דבר, כל דיבור ל"תורה" של ממש, לתפילה.

143 ע"ז יט ע"ב

144 סוכה כח ע"א

145 ראה גיטין נו ע"א.

חיי שעה

כל העמל של האדם יכול להיות בעל משמעות, אבל זה אינו קל. צריך סייעתא דשמיא. ניקח למשל את השליחות של אליעזר, עבדו של אברהם אבינו. הוא יודע מהן התכונות הנדרשות מאותה בחורה האמורה להתחתן עם יצחק, אבל הוא אינו יודע אם היא קיימת, וגם אם היא קיימת, הוא אינו בטוח שיפגוש בה. והוא, בתור שליח מצווה, מתפלל שאכן כל זה יקרה. וזה קורה. היא מסכימה מיד, אבל זה אינו מספיק. התורה מספרת פעמיים את הסיפור, עם שינויים קלים ביניהם. מדוע? התשובה המידית היא שהסכמתה של רבקה לא הייתה מספיקה. גם בַּתּוֹאֵל וגם לְבָן צריכים להסכים. לכן הוא צריך לחזור על כל הסיפור.

תפילתו של אליעזר מתקבלת. מה היה נושא תפילתו? שכל זה יקרה עכשיו, כי עכשיו יצחק צריך להתחתן. נושא התפילה הוא חיי שעה,¹⁴⁶ כלומר שאקבל עכשיו את מה שהוא צורך קיומי עבורי. לא בעוד חודש, לא בעוד שנה אלא עכשיו. כי עכשיו זה נחוץ לי. כדי שזה יקרה צריך לעמוד למתפלל מספיק זכות. להתפלל זה לבקש לקבל בזכות משהו שבלעדיו איני יכול לחיות חיים אמתיים. לא כל בקשה ראויה. היא צריכה לגעת בעיקר במה שעושה את החיים לחיים אמתיים. תכלית התפילה היא למחוק את ממד הזמן, כי מה עוזר לי לקבל משהו כאשר איני צריך אותו.

הזכות אינה מספקת. יכול להיות שיש לי מספיק זכות, ובכל זאת איני מקבל עכשיו. אמנם אקבל בסופו של דבר, משום שיש לי מספיק זכות, אבל זה כבר אינו נחוץ לי מבחינה קיומית. בתפילה אני מבקש את קפיצת הדרך, כלומר למחוק את ממד הזמן, כדי להפוך באופן מידי אותו דבר לרלוונטי לי. לכן רש"י מדייק ואומר שהייתה קפיצת הדרך לאליעזר דווקא על הפסוק 'וְאָבָא הַיּוֹם אֵל הָעֵין וְאָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבָרְכֶם אִם יִשָּׁךְ נָא מִצְּלִיחַ דְּרַבִּי אֲשֶׁר אֲנִי הַלֵּךְ עֲלֵיהּ', כאשר בפעם השנייה הוא מספר את הסיפור, כאשר הוא צריך עכשיו לשכנע את בַּתּוֹאֵל וְלְבָן. הסיפור השני הוא בגדר של תפילה. אליעזר אינו סתם חוזר על הדברים, על רצף האירועים. זו תפילה של ממש:

146 שבת י ע"א: רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר: מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה! והוא סבר: זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד. פירש רש"י: חיי עולם - תורה, תפלה צורך חיי שעה היא - לרפואה לשלום ולמזונות. ראה את דברי המהר"ל ב"באר הגולה", באר הרביעי, עמ' נב (בהוצאת האחים הוניג): "אין ענין התפילה רק בקשה וזהו עצם לשון התפלה בכל מקום". ראה גם דבריו בעמ' פ: "אבל התפלה הוא בקשת צרכו במה שחסר לו".

יהי רצון שבתואל ולבן יסכימו, משום שאחרת כל מה שהיה עד עכשיו, כולל ההסכמה המידית של רבקה, היה לשווה. הכול חסר משמעות כל עוד אליעזר, המשמש שליח מצווה של אברהם, לא הגיע ליעד, לא מילא את שליחותו. לכן רש"י מביא את דברי רבי אחא האומר ש"יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים". דברי אליעזר בביתו של בתואל, אליבא דרש"י, הם בגדר של תפילה, משום שהם שיחה של ממש.

רבי צדוק מסביר שיש שלוש מדרגות: המדרגה של עבד לעבדים, המדרגה של עבד והמדרגה של בנים. הראשונה כנגד עמל המלאכה, השנייה כנגד עמל השיחה והשלישית כנגד עמל התורה. לפי הסבר זה, אנחנו מגיעים להבנה העמוקה של המימרה של רבי אחא "יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים", משום שאלמלא תפילתו של אליעזר, לא היו בנים בכלל, משום שלא הייתה חתונה.

תורה ועשייה

לאדם ניתנה רשות להתפלל כאשר הוא אינו יכול, דרך עמלו, להשיג דבר שהוא מהווה חוסר קיומי עבורו, אם משום שטרם המציאו דרך להשיג אותו דבר, אם משום שלא ניתן בכלל דרך העמל האנושי להשיג אותו דבר. אם זה אינו המקרה, על האדם לעבוד כדי להשיג את מבוקשו.

"כל אדם לעמל נברא". עמל זה נחלק לשתי קטגוריות, לפי לשון הפסוק 'וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ'.¹⁴⁷ לעובדה, כלומר לעשות את מה שצריך כדי לתקן את הדרוש תיקון. לשומרה, לשמר את מה שכבר מתוקן.

המדרש מייחס את הביטוי 'לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ' לתורה. העשייה של האדם יכולה להיות מבחינת "תורה". מה שהאדם עושה במציאות הוא מבחינת תורה, משום שהוא עוסק בתיקון העולם. יש כמובן דברים חולפים שאינם שייכים לתיקון העולם, שהם מבחינת "הבל" שאין בו ממשות, כפי שיש שיחה בטלה. אבל יש עשייה שהיא מבחינת "עבודה", משום שהיא שייכת לתיקון העולם, משום שהיא מקדמת את האדם, את העולם כולו לקראת תיקונו. אותה עשייה מקנה משמעות לחיי האדם ויש לכל אדם עשייה מסוימת הקשורה לו ולו בלבד. בעשותו אותה עשייה, אותה עבודה, האדם קושר את

עצמו לתורה, הופך את עצמו לאות שבתורה, מבחינת "הסתכל בתורה וברא עלמא"¹⁴⁸ הזהר אומר:

כיון שנברא העולם, כל דבר ודבר לא היה מתקיים עד שעלה ברצון לברוא האדם, שיהיה עוסק בתורה, ובשבילה נתקיים העולם. עתה, כל מי שמסתכל בתורה ועוסק בה, כביכול, הוא מקיים כל העולם. הקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם, אדם מסתכל בתורה ומקיים העולם, נמצא שהמעשה והקיום של כל העולם הוא התורה. משום זה, אשרי האדם העוסק בתורה, כי הוא מקיים את העולם.

הייחודיות של האדם היא שבכוחו להפוך את הדברים לדברים מציאותיים ולהקנות להם קיום. הקב"ה מסתכל בתורה כדי לברוא את העולם והאדם מסתכל גם הוא בתורה ומקנה בעמלו קיום לעולם. יש כאן שתי מדרגות של אותה תורה. התורה שבה הסתכל ריבונו של עולם - זו המדרגה של תורת ה', והתורה שיש בידי האדם - זו המדרגה של תורת משה. במהלך הדורות האדם הופך את התורה למציאותית, כאשר הוא מתמודד עם אתגרי הדור, כאשר דרך עמלו, הוא ממציא דברים חדשים שלא היו קודם לכן. הוא הופך לשותף בתורה, דרך הבירור של התורה שבעל פה, דרך המצאת פתרונות לאתגרים החדשים העומדים מולו, כתוצאה מעשייתו שהיא היא גם תורה.

יש כאן שתי הסתכלויות, שתי נקודות מבט שונות על התורה. הראשונה, של בורא העולם. התורה היא תכניתו עבור העולם שהוא עומד לברוא. היא גילוי רצונו: איך העולם הנברא צריך להיראות. היא מחשבת הבריאה. מבחינה זו, 'עין לא ראתה'¹⁴⁹, משום שטרם הגענו למימוש אותה מחשבה. מבחינה זו, תורתו היא עדיין תמימה. נקודת המבט השנייה היא של האדם. הוא מביט בתורה כדי לדעת מה עליו לעשות, איך לעבוד וברזמנית לשמר את הגן שהוא מטפח במהלך היום השביעי, במהלך ימי העולם הזה. תכלית עבודתו היא להפוך את הגן הזה לבר אכילה, במובן הרחב של המילה. לשם כך האדם מביט בתורה בצורה של מצוות עשה ומצוות לא-תעשה, בצורה של "זכור" - מצוות עשה, לעובדה, ובצורה של "שמור" - מצוות לא-תעשה, לשומרה.

148 זוהר ח"ב קס"א ע"א

149 ישעיהו סד-ג: עין לא ראתה אלהים זולתך ועשה למחכה לו

העבודה שהאדם מבצע בגן שלו הוא גופה תורה. בידו להפוך אותו לגן עדן, אבל הפעם משלו, או, חלילה וחס להפוך אותו לגן של קוצים ודרדרים. הקב"ה נתן לאדם ששת אלפים שנה כדי לעבוד את עבודתו, כדי להשלים את המשימה. אנחנו נמצאים כבר עמוק בתוך האלף השישי, בתוך ערב שבת ממש ובעל הבית דוחק.¹⁵⁰ מזה מאה שנים בערך אנחנו עדים בהחשה מתמדת של תגליות מדעיות מדהימות, המשנות את חיינו ללא היכר. פתאום נפתחו שערי שמים וקצב האירועים הולך ומתגבר לקראת זמן הקידוש, לקראת מועד המפגש פנים אל פנים עם ריבונו של עולם.

האדם עובד את עבודתו ובכך הוא עמל בתורה. 'אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ'¹⁵¹ - רש"י במקום אומר "שתהיו עמלים בתורה". כל תכליתה של התורה שבעל פה היא לאסוקי הלכתא אליבא דשמעתא, לברר מה מקדם את תיקונו של עולם ומה עלול לקלקלו ולהוסיף אי־סדר מיותר בבריאה. כלומר, מה מקדם את מלאכת עולמו, כדברי המדרש, ומה לא. לשם כך האדם זקוק לשבע חכמות.

השל"ה הקדוש, בעקבות הזוהר, מסביר את הנושא על הפסוק 'בְּהֶעֱלֶתְךָ אֶת הַנֵּר אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוּרָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנְּרוֹת'.¹⁵² פְּנֵי הַמְּנוּרָה מציינים את הנר האמצעי, ואם כן, איך הפסוק יכול לדבר על שבעת הנרות המאירים אל מול פני המנורה? היה צריך להיות כתוב יאירו ששת הנרות. השל"ה הקדוש מסביר שיש לחכמה מספר ענפים. יש ענף אוניברסלי והוא ענף המדעים. חכמה זו קשורה לששת ימי המעשה, והיא נקראת "החכמות החיצוניות". החכמה השייכת לשבת היא חכמת התורה. חידושה של התורה הוא שכל החכמות צריכות להאיר יחד. 'בְּהֶעֱלֶתְךָ אֶת הַנֵּר אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוּרָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנְּרוֹת' יחד, ואם זה לא קורה בבת אחת, גם אלו וגם אלו אינם מאירים. נדרשת תנועה דרכיוונית בין חכמות אלו: החכמות החיצוניות

150 ע"פ הנאמר בפרקי אבות ב-טו: רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק.

הגימטרייה של הביטוי "ערב שבת" היא מאתיים שבעים ושתיים. לפי חשבון זה "ערב שבת" שלפני היום השמיני מתחיל בשנת 5728, היא שנת התשכ"ח - השנה אחרי שזכינו לשחרור ירושלים והר הבית. אז מתחיל שלב חדש בהיסטוריית העולם הזה, מבחינת 'הניצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו' (שיר השירים ב-יב). אז נכנסו לבין השמשות שבין היום השביעי לשמיני (מתוך שיעורי הרב על שיר השירים).

151 ויקרא כו-ג.

152 במדבר ח-ב.

צריכות להאיר את חכמת התורה וזו צריכה להאיר את החכמות החיצוניות. זהו פשט הפסוק ממש.

הבירור ההלכתי הופך את האמת של תורת ה', פשוטו כמשמעו, לאמת מציאותית. עבודה זו מוטלת על התלמיד חכם. לשם כך הוא זוכה לנשמה יתרה במהלך כל ימי השבוע, ובשבת, לתוספת מיוחדת, מבחינת 'חֻקֵּי אָדָם תֵּאִיר פְּנֵיו'.¹⁵³ לגביו נאמר שתורתו אומנותו.¹⁵⁴ הוא מקנה לעולם פנים חדשות, פשוטו כמשמעו, משום שהוא מגלה במציאות את אמיתות תורת ה'. הוא הופך את האדם, העסוק בחכמות החיצוניות, במלאכה, בעשייה, לשותפו של הבורא. החידוש של התלמיד חכם, הפוסק הלכה למעשה, אליבא דאמת, הוא חידוש של התורה ממש ואנחנו יודעים שהכוח של החידוש מאפיין הן את התורה והן את הבריאה. אומרים בשם הגאון מווילנה שלקראת בואו של המשיח, כוח החידוש יתגלה הן בהלכה והן במדעים. אז יתגלה ממד עבודת הקודש. אז יתגלה שהאדם יכול היה "לעשות את השבת". בינתיים העבודה נמשכת ומתקדמת לקראת השגת היעד - מימוש מחשבת הבורא עבור עולמו.

153 קהלת ח-א

154 ראה שבת יא ע"א.